

Záhadné miesta

5. diel

140 tajomných
a zaujímavých miest

Záhadné miesta

5. diel

Ján Lacika

Zostavil: Daniel Kollár

Doc. RNDr. Ján Lacika, CSc. (*1956), geograf, fotograf a publicista, emeritný vedec a pedagóg. Pôvodne sa venoval vedeckej práci v Geografickom ústave SAV v oblasti geomorfológie a výskumu krajiny a pedagogickej činnosti na univerzitách v Nitre a Zvolene. Okrem vedeckej práce a výučby sa venuje písaniu populárno-náučnej a turistickej literatúry a encyklopedických diel, krajinárskej fotografii a tvorbe máp. Je autorom desiatok kníh a časopiseckých článkov a editorom odborných časopisov.

Záhľadné miesta

5. diel

1. vydanie, 2021

© Autor textu: Ján Lacika

Zostavovateľ a zodpovedný redaktor: Daniel Kollár

Technický redaktor: Marianna Lázničková

Jazyková úprava: Rút Facunová

© Fotografie: Ján Lacika (161), Tomáš Trstenský (4), Daniel Kollár (1),

archív vydavateľstva DAJAMA, Wikipédia a súveká tlač

Staré pohľadnice: Ján Lacika, Ján Hanušin a archív vydavateľstva DAJAMA

Fotografia na obálke: Špania Dolina (Daniela Kollárová)

Úprava fotografií: Tomáš Votava

© Dizajn a typografia: Marianna Lázničková

Tlač: NIKARA, Krupina

Akékoľvek, hoci aj čiastočné použitie diela je dovolené len s písomným súhlasom vydavateľstva DAJAMA.

© RNDr. Daniel Kollár – DAJAMA

Karľoveské rameno 4B, 841 04 Bratislava-Karľova Ves

tel.: +421 (2) 36 317 02, info@dajama.sk, www.dajama.sk

Vydalo vydavateľstvo DAJAMA v roku 2021 ako svoju 346. publikáciu.

ISBN 978-80-8136-131-9

Obsah

Úvod.....	4
1. Pohronské záhady.....	7
Zo Slovenskej brány do Štiavnických vrchov.....	7
Popod Vtáčnik.....	44
Z Kremnických Baní ku Hronu	56
Z hradu Šášov pod Pustý hrad.....	82
2. Podpolianske záhady	97
Okolo Poľany	97
Zo Zvolena na Sihliansku planinu.....	116
3. Horehronské záhady.....	133
Banská Bystrica	133
Okolo Banskej Bystrice.....	148
Pod Kráľovu hoľu	168

Putikov vršok

Úvod

Veľmi príťažlivým znakom Slovenska je jeho neobyčajná diverzita prírodných aj kultúrnych prvkov krajiny. Prakticky každý kilometer cestovania po Slovensku ukazuje iný krajinný typ. Za krátky čas sa vieme dostať z malebnej nížiny k nebotyčným pohoriam a len kúsok od seba ležia rušné mestá či takmer ľudoprázdny autentický vidiek. Na malom území v strede Európy sa sústreďuje pozoruhodne pestrá mozaika prírodných zaujímavostí a kultúrno-historických pamätihodností a je preto zákonité, že sa táto pestrosť a rôznorodosť premieta aj do javov a úkazov, ktoré majú v sebe čosi magické, tajomné či záhadné. Niet sa čo čudovať, že sa tento príťažlivý tajomný svet objavuje v takom počte lokalít, ktorých opis sa vmestil do knižnej série až s piatimi dielmi. Po štyroch knižných prechádzkach po záhadných a zaujímavých miestach Slovenska sme sa teda dočkali piatej, ktorou celá séria končí. Poslednou knihou sme sa dopracovali k úctyhodnému číslu 710 záhadných a zaujímavých miest Slovenska.

Piaty diel knižnej série sa venuje regiónom stredného Slovenska, ktoré spoločne spája rieka Hron. Navrhovaná trasa sleduje druhú najdlhšiu slovenskú rieku od Slovenskej brány, ktorou Hron opúšťa Karpaty a vstupuje do malebnej Podunajskej nížiny. Proti toku rieky sa vyberieme do krajiny poskladanej z karpatských pohorí a kotlín, až sa napokon dostaneme až k prameňu Hrona pod majestátnou Kráľovou hoľou. Na úvod sa ponoríme do tajomnej takmer tisícročnej histórie benediktínskeho kláštora v Hronskom Beňadiku a potom sa pokúsime zrekonštruovať poslednú sopečnú aktivitu na Slovensku, ktorá sa udiala pred stotisíc rokmi na Putikovom vršku. „Žeravá“ téma vulkánov nás bude sprevádzať na viacerých miestach a podrobnejšie sa k nej vrátíme na Poľane, kde budeme hľadať odpoveď na to, prečo je najlepšie zachovaným treťohorným stratovulkánom na Slovenku. So stredoslovenskými sopkami súvisí aj pamätné stretnutie vedcov v Skelných Tepliciach na prvej vedeckej konferencii na svete. Spoločne

zistíme, že týmto vulkánom vďačíme za veľké prírodné bohatstvo zlata, striebra, medi a ďalších rúd, ktoré v minulosti prinášali veľký zisk bohatým banským mestám na Pohroní, ako sú nielen Nová Baňa, Banská Hodruša, Špania Dolina, ale predovšetkým „zlaté“ mesto Kremnica. V Kremnických vrchoch sa pokúsime rozlúštiť aj tajomný nápis na vrchu Veleštúr a zamyslíme sa nad tým, či je v Kremnických Baniach ten pravý geografický stred Európy. Spoločne sa budeme snažiť spoznávať zlaté časy zaniknutých kúpeľov vo Vyhniciach či na Borovej hore, avšak zároveň sa ponoríme aj do dávnej histórie dodnes fungujúcich kúpeľov v Sklených Tepliciach a na Sliachi.

Zvlášť zaujímavou témou pátračov po tajomstvách a záhadách sú pohrónské hrady. Navštívime také, čo po nich takmer nič nezostalo, ako napr. Breznický hrad či Pustý hrad pri Repišti, ktorý dostáva pozoruhodnú náhradu v podobe novodobej repliky hradu Marcus. Neobídeme však ani hrady a zámky, ktoré sa dodnes zachovali v plnej kráse. Objavíme tajomstvá Zvolenského zámku, Ľupčianskeho hradu ako aj znovuzrodeného vodného hradu v Hronseku a Víglašského zámku. Zaujme nás aj donedávna celkom neznámy hrad Peľuša. Pokúsime sa

nahliadnuť do starých povestí a nejasných kapitol dejín hradných zrúcanín Revište, Šášov a Dobrá Niva a väčší priestor dostane Pustý hrad nad Zvolenom, ktorý nám takmer neustále pripravuje mnoho zaujímavých prekvapení. Svoje tajomstvá a záhady majú aj pohrónské kostoly a kláštory a viaceré pútnické miesta, v ktorých nájdeme okrem unikátnych stredovekých nástenných malieb aj nedopovedané príbehy o tajomných kňazoch a mníchoch (medzi inými aj o záhadných templárskych rytierov). Nezodpovedané zostávajú aj novodobejšie kapitoly dejín Pohronia, vrátane tých, ktoré ešte stále majú žijúcich svedkov a pamätníkov. Týkajú sa najmä pohnutých udalostí druhej svetovej vojny, ako boli napr. záhadné vykoľajenie vlaku pri Kremnicike, pri ktorom zahynulo mnoho nemeckých vojakov či nejasné okolnosti tragických vyvraždení nevinných obyvateľov Kľaku a Ostrého Grúňa. Putovanie za pohrónskymi záhadami ukončíme na Kráľovej holi, o ktorú sa ľudová slovesnosť zaujímala viac ako o ktorýkoľvek iný vrch na Slovensku.

Vyberme sa teda opäť spolu za posledným tajomným putovaním po Slovensku a objavme ďalšie záhadné miesta.

Ján Lacika

Ľupčiansky hrad

Pohronské záhady

Trasy tejto kapitoly sa sústreďujú na záhadné a inak zaujímavé miesta na strednom Pohroní. Začínajú sa v Slovenskej bráne a končia na zvolenskom Pustom hrade. Len málo sa vzdalujú od doliny druhej najdlhšej slovenskej rieky. Postupne sa na nich oboznámime s relikviou Kristovej krvi, prejdeme sa po najmladšej slovenskej sopke, zahlbíme sa do tajov histórie viacerých zrúcanín stredovekých hradov, spoznáme zbojnícku minulosť novobanských štálov či strasti a radosti poverčivých baníkov z Banskej Hodruše, budeme pátrať po tom, kam sa vytratila zašlá sláva Vyhnianskych kúpeľov. Zistíme, prečo máme v Kremnických Baniach geografický stred Európy, budeme lúštiť záhadný nápis na Velestúre a do mnohých tajomstiev nás zasväti zlatá Kremnica. V Kľakovskej doline a pri Starej Kremničke na nás čakajú neobjasnené kapitoly našich novších dejín s tragickými následkami.

Zo Slovenskej brány do Štiavnických vrchov

Trasa A: Slovenská brána – Hronský Beňadik – Orovnica – Tekovská Breznica – Brehy – Nová Baňa – Veľká Lehota – Hodruša-Hámre – Vyhne – Sklené Teplice – Repište

*Hron nad Slovenskou bránou pri Tekovskej Breznici
Kostol sv. Egídia v Hronskom Beňadiku*

Slovenská brána z Havranej skaly

Slovenská brána (1)

Rieka Hron opúšťa Karpaty a vstupuje do Podunajskej nížiny cez Slovenskú bránu. My sa na našom putovaní za záhadami vydáme presne naopak a v prielome poniže Hronského Beňadika vstúpime do doliny druhej najdlhšej rieky. **Slovenská brána** alebo aj *Porta Slovaca* mala odpradávať strategický význam. Kto ju mal pod kontrolou, ovládal dôležitú obchodnú cestu vedúcu popri Hrone dovnútra pôvodne redšie osídlených Karpát. Dôležitosť tohto miesta je vyjadrená v ľudovej slovesnosti miestnych ľudí, ktorí vravia, že Mačací brod na rieke Hron poniže Psiarov bude dejiskom poslednej bitky pred koncom sveta. Bitiek tu bolo naozaj veľa, bojovalo sa tu s Tatármi, husitami, Turkami, „mastili“ sa tu medzi sebou kuruci a labanci a ostatný boj o Hron sa tu odohral medzi Nemcami a Červenou armádou. Na tú poslednú bitku v Slovenskej bráne sa ešte len čaká...

Na vyvýšenine Krivín dvíhajúcej sa nad ľavým brehom Hrona kedysi stálo opevnené hradisko

obývané v mladšej dobe železnej a v období Veľkej Moravy. Historika Štefana Janšáka poloha hradiska nad prielomom natoľko očarila, že v článku z roku 1929 prirovnal toto miesto ku kaňonu rieky Colorado. Nebyť súčasného zjazvenia kopca ťažbou andezitu, dali by sme mu aj dnes za pravdu. Nachádza sa tu malá Zlejkova diera, ktorá je zaujímavá svojou genézou. Patrí medzi tzv. pseudokrasové jaskyne vytvorené prienikom horúcich sopečných plynov cez andezitovú lávu. Má pre tento typ podzemných dutín charakteristický tvar slzy. Odborníci však pripúšťajú aj inú genézu. Mohla by byť aj dutinou vytvorenou pod vyklenutou lávovou kôrou v mieste vlnitého toku žeravej lávy.

Zlejkova diera

Podľa ľudovej povesti mal v tejto podzemnej dutine skál Krivína svoju skrýš miestny zbojník Zlejo. Železnú truhlicu plnú peňazí zatiaľ nikto nenašiel, alebo sa k nálezu neprihlásil. Ak tam aj naozaj niečo bolo, pri ťažbe kameňa

ju mohol niekto nájsť. Optimistickí hľadači pokladov sem však stále chodia a dúfajú vo veľké šťastie.

Na pravom brehu Hrona, presne oproti Krivínu, ležia Psiare, dnes administratívna súčasť Hronského Beňadika. Málokto vie, že pred asi sto rokmi v tejto nenápadnej osade žil nesmierne nadaný zámočnícky majster Michal Majer, právom považovaný za otca slovenského automobilového priemyslu. Bol mimoriadne technicky nadaný. Keď prišiel do Budapešti na technickú skúšku, ktorá by ho oprávňovala otvoriť si zámočnícku dielňu, vzbudil ohlas. Široké konopné gate prostého dedinčana s bičom namiesto opasku u členov skúšobnej komisie vyvolali posmešný úsmev. Všetkým však razom „padla sánka“, keď sa im šikovný mladík predviedol v plnej paráde. Svojimi úžasnými vedomosťami bol zo všetkých ďaleko najlepším.

Hronský Beňadik (2)

Stáročným strážcom Slovenskej brány bol opevnený kláštor v **Hronskom Beňadiku**. Jeho

založeniu v 11. storočí predchádzala existencia opevneného hradiska Skala ležiaceho na pahorku južne od obce. O hradisku s vizuálnym kontaktom so spomínaným hradiskom na Krivíne sa dlho nič nevedelo. Nespomínal ho ani historik

Kabriolet Drndička

V roku 1909 sa bulharský cár Ferdinand Coburg vydal zo Svätého Antona na výlet. Jeho automobil bol vtedy nevidanou vzácnosťou. Na ceste neďaleko Psiarov sa však auto pokazilo. Našťastie, práve tadiaľ prechádzal miestny zámočník Michal Majer a ponúkol sa, že ho opraví. Sebavedomý šofér sa trúfalcovi vysmial a navrhol mu stávkku. Povedal, že ak sa Michalovi podarí autom pohnúť, nechá ho šoférovať a sám pôjde pešo až do najbližšej dediny. Na počudovanie, za krátku chvíľu zaskočený panský vodič pekne cupital po zaprášenej hradskej až do Psiarov a Michal sa na malú chvíľu stal osobným šoférom bulharského cára. Ferdinand Coburg chcel šikovného mladíka odmeniť, Michal ho však len poprosil o technickú dokumentáciu k autu. Netrvalo dlho a v psiarskej dielni uzrel svetlo sveta prvý podomácky vyrobený automobil na Slovensku. Väčšinu súčiastok si naň vyrobil sám Michal, len motor mu odliali v strojárňach v neďalekých Vyhniciach. Potom Michal Majer so svojím vlastnoručne vyrobeným kabrioletom Drndičkou tridsať rokov jazdil po slovenských hrboľatých cestách.

Tajomné zjavenie

Uhorský kráľ Gejza I. jedného dňa znenazdajky stretol v tunajšom lese tajomného pustovníka, ktorý sa veľmi podobal na jeho úhlavného nepriateľa – bratranca Šalamúna. Nečakané stretnutie chápal ako výzvu na zmierenie s príbuzným bojujúcim o uhorský trón a na jeho počesť blízko miesta záhadného zjavenia dal v roku 1075 vybudovať benediktínsky kláštor. Podľa historikov však boli Gejzove pohnútky skôr opačné. V tom čase už jestvoval benediktínsky kláštor v maďarskej Pannonhalme, ktorý politicky ovládal Šalamún. Preto Gejza posilnený víťazstvom nad bratrancom v bitke pri Mogyoróde v roku 1074 musel mať svoj kláštor, ktorý by bol podriadený jemu.

Štefan Janšák vo svojom súpise archeologických lokalít na Pohroní. Objavili ho až v sedemdesiatych rokoch 20. storočia. Podľa archeologického prieskumu bolo toto miesto obývané starými Slovami. Do dnešných čias sa zachovali len nepatrné terénne tvary po valoch niekdajšieho opevnenia. Na najvyššom mieste pahorka stojí kaplnka, ktorú postavili na začiatku 18. storočia. Zatiaľ sa nevie, s akou väzbou na zaniknuté hradisko.

Hradisko na Skale nie je jedinou málo objasnenou historickou stavbou v okolí Hronskeho Beňadika. V lokalite Luchtov v zalesnenom teréne na opačnej strane doliny Hrona sa našli zvyšky muriva stredovekej strážnej veže. Historici predpokladajú, že pochádza zo 16. storočia a využívali ju ako hlásku oznamujúcu príchod tureckého nepriateľa. Presnejšie datovanie sa zatiaľ nemá o čo oprieť.

Oveľa hmatateľnejšou a písomne dobre podchytenou pamiatkou

Interiér Baziliky sv. Benedikta v Hronskom Beňadiku

Hronský Beňadik

Hronského Beňadika je monumentálna stavba opevneného kláštora. Podľa starej legendy zásluhu na jeho založení malo zvláštne zjavenie. Prihodilo sa uhorskému kráľovi Gejzovi I. (asi 1040 až 1077) z vazulskej vetvy Arpádovcov počas poľovačky v lesoch okolo Hrona.

Podľa obsahu zakladacej listiny z roku 1075 sa kráľ Gejza pre postavenie kláštora v Hronskom Beňadiku nerozhodol zo dňa na deň, ale to plánoval dlhodobo ešte kým bol kniežaťom Nitrianskeho kniežatstva. Listina obsahujúca súpis majetkov bola akousi právnu prípravou na vybudovanie

Nitriansky kódex

Najstaršou známou ručne písanou listinou z územia dnešného Slovenska je Nitriansky kódex. Latinsky písaný evanjeliár vznikol okolo roku 1083 v novozaloženom benediktínskom opátstve v Hronskom Beňadiku. Obsahuje výňatky z evanjelií čítaných počas bohoslužieb. Latinský text je písaný úhladným písmom s kolorovanými iniciálkami. Listy sú zviazané niťami z pozláteného mosadzného plechu. Predná doska evanjeliára je umeleckým dielom a zdobí ju plechový byzantský dvojité kríž s dutým vnútrom, v ktorom sú uložené kúsky dreva a tkaniny. Podľa legendy údajne pochádzajú z kríža nájdeného v 4. storočí na biblickom vrchu Golgota. Jeho nálezkyňou bola svätá Helena, matka rímskeho cisára Konštantína Veľkého. Vďaka objavu kríža sa považuje za patrónku archeológov. Kódex zotrval v Hronskom Beňadiku do roku 1510. Potom sa cez Ostrihom dostal do Nitry a od roku 1942 je uložený na Nitrianskom hrade. Kópiu vystavujú v Diecéznom múzeu.

Kláštorná chodba pri Kostole sv. Egídia

cirkevnej administratívy riadenej novým benediktínskym opátstvom. Gejza začaté dielo však nedokončil a po jeho smrti v roku 1077 v ňom pokračoval jeho brat Ladislav I. (asi 1040 až 1095), ktorý sa pre veľké zásluhy o šírenie kresťanstva v Uhorsku stal svätým. Výber polohy budúceho opátstva bol pravdepodobne viazaný na už jestvujúci alebo rozostavaný románsky kostol s výbornou strategickou polohou. Benediktínske opátstvo kontrolujúce Slovenskú bránu mohlo uplatňovať svoje základné poslanie a cez dolinu Hrona kolonizovať karpatské vnútrozemie. Zároveň mohlo medzi ľuďmi šíriť kresťanstvo, ktoré v 11. storočí ešte nebolo v horských oblastiach Uhorska dostatočne etablovaným náboženstvom.

Benediktínske opátstvo v Hronskom Beňadiku bolo duchovným centrom regiónu s niektorými funkciami svetského charakteru. Vďaka podpore od panovníka a aj pápeža sa v stredoveku stalo jednou z najbohatších cirkevných inštitúcií v Uhorsku. Jediným vážnym súperom a oponentom benediktínov bolo ostrihomské arcibiskupstvo.

Od tejto najvyššej cirkevnej autority boli benediktíni prakticky nezávislí, pretože podliehali priamo pápežovi, ktorého mali vo svojich sporoch zväčša na svojej strane. Politická nezávislosť šla ruka v ruku s hospodárskou prosperitou, vďaka ktorej mohlo v 14. a 15. storočí dôjsť k veľkorysej prestavbe kláštora. Nahradenie starej románskej baziliky novokoncipovaným trojlodovým gotickým Kostolom sv. Egídia sa začalo s podporou kráľa Ľudovíta I. Veľkého v polovici 14. storočia, ale stavba sa pretiahla na niekoľko desaťročí. Dokončili ju až 53 rokov po kráľovej smrti v roku 1435. Aj vysvätenie chrámu sa pre tri požiare riadne zdržalo. Načasovanie na 11. júl 1483 súviselo s tým, že benediktíni dostali pod svoju ochranu mimoriadne vzácnu relikviu, vďaka ktorej sa môžeme aj na Slovensku aktívne zapojiť do veľkého pátrania po legendárnom svätom gráli.

Krv, ktorá vytekla zo svätého srdca ukrižovaného Spasiteľa, zachytil Jozef Arimatejský do nádob, z ktorej predtým pil Ježiš so svojimi apoštolmi na Poslednej večeri. Podľa legendy pohár s Kristovou krvou odniesli anjeli na svojich

Kaplnka Svätej krvi

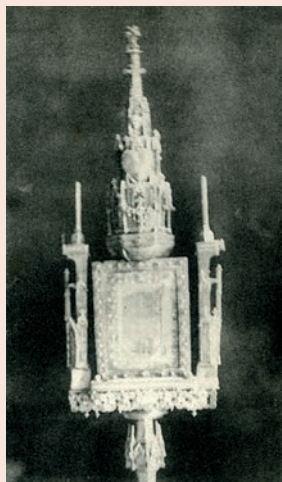
krídlach do ďalekej neznámej krajiny a uložili na zámok povýšený na svätostánok Svätej krvi. Svätý grál, strážený na zámku družinou najčestnejších a najstatočnejších bohatierov, tzv. grálových rytierov, je už niekoľko storočí najhľadanejšou svetovou relikviou. Jej hľadacom je zrejme, že úspech sa môže dostať len vtedy, ak sa im podarí nájsť tajomný zámok grálových

rytierov. Núka sa otázka, nemohol by byť tým hľadaným zámkom benediktínsky kláštor v Hronskom Beňadiku? Dôvodom, prečo si túto odvážnu otázku kladieme, je skutočnosť, že jedna mimoriadne vzácna relikvia Kristovej krvi sa tu skutočne nachádza.

Búrlivé 16. storočie nebolo k mníchom z Hronského Beňadika žičlivé. V roku 1565 kláštor prešiel pod správu Ostrihomskej kapituly, ktorá ho dala prestavať na renesančnú protitureckú pevnosť. Staršie stredoveké opevnenie dostalo modernejšiu podobu a obranu pred útokom delostrelectva posilnila dvojica mohutných bášť. V tomto období malo vzniknúť aj legendárne podzemie neuveriteľných rozmerov. Ak by povesti o tajných podzemných chodbách pod kláštorom boli pravdivé, mali by sme dielo porovnateľné s pražským metrom. Možno veriť tomu, že jestvovali a možno ešte jestvujú tajné únikové chodby do blízkeho okolia. Ťažšie sa dá pripustiť, že niektoré viedli do 14 kilometrov vzdialeného Starého Tekova, na Levický hrad, pod radnicu v Novej Bani, ba dokonca až do Ostrihomu a do kláštora pod Zoborom pri Nitre. Zoborská vetva

Relikvia Kristovej krvi

Uhorský kráľ Matej I. Korvín dostal od pápeža Pavla II. vzácny dar ako prejav vďaky za pomoc v boji proti Turkom. Tak Uhorsko získalo cennú relikviu Kristovej krvi v podobe zakrvaveného kúska šatky z plátna, ktorou Veronika utrela Ježišovu tvár pri nesení kríža na Golgotu. Panovník si ju nenechal v Budíne, ale ju daroval benediktínom v Hronskom Beňadiku pri príležitosti slávnostného posvätenia ich kláštorného kostola. Mnísi o šesť rokov neskôr vzácnej relikvii postavili vedľa kostola zvláštnu kaplnku. Dňa 26. marca 1489 ju posvätil nitriansky biskup Gregor. Oltár, v ktorom bola relikvia Kristovej krvi v roku 1510, uložená, je dnes v Kresťanskom múzeu v maďarskom Ostrihome.

Dolina Hrona z vyhlídky pod Breznickým hradom

podzemného labyrintu vraj bola taká obrovská, že ním prešiel koč ťahaný konským štvorzáprahom. Do takej diery by sa hádam vagóny podzemnej železnice aj zmestili... V podzemných chodbách sa stretne aj so záhadou pre hľadačov pokladov. Traduje sa, že v chodbe vedúcej z Hronského Beňadika do kláštora Máriačalád pri Podhájskej je ukryté ohromné benediktínske bohatstvo. Toto tajné kláštorné podzemie zatiaľ nikto neobjavil, známe sú len chýrne vínne pivnice z tohto okolia.

Mäsiar a vodník

Mäsiarovi sa z jeho bitútku v Hronskom Beňadiku záhadne strácalo mäso. Tajomný zlodej bol asi veľký maškrtník, pretože najčastejšie kradol chutnú telacinku. A tak sa rozhodol, že si neznámeho zlodeja vystriehne. S prekvapením zistil, že po mäso mu chodí miestny vodník. Zlodeja spoznal, ale lapiť sa mu ho nepodarilo. Vodník

sa dal na krivé chodníčky z núdze. Robotníci mu počas úprav koryta Hrona zničili jeho vodné kráľovstvo a pripravili ho o tradičný riečny zdroj obživy. Keď chcel hladujúci zelený mužik prežiť, musel v noci tajne chodiť po mäso do bitútku. Keďže mäsiar mal dobrú a citlivú povahu, zľutoval sa nad nešťastným zlodejom a potajomky mu sám nosil kúsky mäsa, držiac sa hesla: *dobre mi je vtedy, keď je dobre všetkým*.

Orovnica (3)

Kým neotvorili rýchlostnú cestu R1, kolóny áut sa pomaly posúvali popri obci **Orovnica** buď na Zvolen alebo opačne do Nitry. Kúsok ďalej od obce, smerom na Novú Baňu, sa vyše 30 metrov nad hradskú dvíha vysoká štíhla skala. Málokto z vodičov áut alebo okolojdúcich si však stačí všimnúť, že v hornej časti skalnej steny je vytesaná malá kaplnka so soškou Panny Márie. Stojí tam už od polovice

19. storočia a miestni ľudia k nej chodia ako k pútnickému miestu. Bralo sa nazýva Dievčia skala.

Dievčia skala

Podľa povesti z nej skočila istá dievčina v snahe zabrániť naverbovaniu svojho milého do armády. Povešť však nemá tragický koniec, lebo mladuche sa pri skoku nič nestalo. Miestni ľudia hýtajú nad tým, ako sa to mohlo stať. Možno jej život zachránila Panna Mária a možno veľké sukne, ktoré sa v tomto kraji voľakedy nosili. Pri zoskoku mohli fungovať ako padák a v takom prípade je prvenstvo Štefana Baniča ako vynálezcu prvého padáka „ohrozené“ mladou devou z Pohronia.

Tekovská Breznica (4)

Na strane Štiavnických vrchov sa vysoko nad **Tekovskú Breznicu** dvíha strmý kopec Hrádok zovretý medzi Chválenskú a Priesilskú dolinu. Z dolnej časti vidno, že celkom na vrchu rastie košatý

strom. Keď sa s vypätím síl asi za hodinu k nemu dostaneme, dočkáme sa sladkej odmeny. Pod stromom je kríž a vedľa neho lavička s fantastickým výhľadom do doliny Hrona tečúceho hlboko pod nami. Od vyhliadky je len kúsok k nepatrným zvyškom Breznického hradu. Hrad postavený v druhej polovici 13. storočia mal predovšetkým strážnu funkciu a kontroloval pohronskú obchodnú cestu. Napriek dobrej prirodzenej obrane hrad na prelome 13. a 14. storočia dobylo vojsko Matúša Čáka Trenčianskeho.

Podľa povesti sa to podarilo vďaka zrade vydajachtivého dievčaťa. Jeden z Matúšových vojakov vyslaných na hrad ako zved sa pri studničke pod hradom dal do reči s hradnou slúžkou. Nedalo mu veľa námahy, aby dievča obalamutil príslubom manželstva. Prehovoril ju, aby mu dala svetlom sviečky znamenie, keď na útok na hrad nastane vhodná chvíľa. V danú chvíľu Matúšovi vojaci vyliezli pod hradby a začali ich podkopávať. Kamene v murive hradu zakrátko povolili a kus hradieb sa s veľkým hrmotom zvalil. Cez vzniknutú dieru v hradbách útočníci prenikli do hradu a poľahky ho obsadili. Hradný kastelán aj s rodinou stihol ujsť tajnou chodbou, zradné dievča vyšlo z úkrytu a zvíťalo sa s vojakom. Ich stretnutie však skončilo tragicky. Mladá dvojica sa onedlho pohádala a rozhnevaný vojak dievča zabil.

Duch hradu

Od tragickej udalosti spomínanej v povesti vraj takmer každú noc bezcieľne chodí duch mladdej slúžky okolo hradu a straší ľudí. Občas ho stretávali pastieri a vtedy sa im ukazoval ako krásna deva s ohnivým kľúčom v ústach. Viacerí sa nechali zvabiť až hore k hradu, mysliac si, že by sa týmto kľúčom mohli dať otvoriť nejaké tajomné dvere, za ktorými by na

Zvyšky Breznického hradu

nich mal čakať nejaký poklad. Nikto však nezbohatol, lebo po zvonení kostolného zvona v dedine sa duch dievčaťa vždy vytratí skôr, ako s nejakým pastierom príde k tajnej skrýši.

Breznický hrad spustol ešte pred koncom stredoveku. Osudným sa mu stalo kruté „porátanie sa“ kráľa Mateja Korvína so vzbúrenou uhorskou šľachtou. Odvtedy prešlo niekoľko storočí a dnes na jeho mieste nájdeme len zopár múrikov dobre skrytých v hustom lesnom podraze. Asi dvesto metrov odtiaľ vzdušnou čiarou sa nachádza Sokolia skala, na ktorej sú tiež nepatrné stopy záhadnej stavby. Patrili hrádku, ktorý pravdepodobne slúžil ako predsunutá pevnosť s lepším výhľadom na neďalekú starú cestu vedúcu Chváľenskou dolinou do Pukanca. Tým smerom utekal aj spomínaný hradný kastelán s rodinou. Na úteku sa zastavil, až keď boli všetci vyčerpaní. Na mieste, kde od únavy utečenci sňali z pliec svoje batohy, vznikla dedina dnes nazývaná Bátovce. Presnejšie datovanie hrádku na Sokolej skale bez archeologického

preskúmania lokality zatiaľ nie je možné.

Brehy (5)

Podobne ako Štiavničania, ani obyvatelia Novej Bane a okolitých dedín vôbec netušili, akého zvláštneho suseda majú. Nevedeli totiž, že bývajú vedľa vyhasnutej sopky. Aj keď je tento vulkán najmladší na

Slovensku, ani on už nie je reálnou hrozbou pre svoje okolie, pretože sa jeho aktivita skončila pred vyše stotisíc rokmi. Ak sa chceme pozrieť na miesto, kde sa u nás skončila sopečná história, musíme vystúpiť na kopec s názvom Putikov vršok. Vybrať sa k nemu môžeme aj južným smerom z obce **Brehy**. Nevedie naň žiaden značkovaný chodník. Pozor, ak sa budeme v teréne riadiť podľa mapy, pomenovanie Putikov vršok je priradený k inej vyvýšenine na okraji Štiavnických vrchov. Hľadaná sopka leží o čosi južnejšie, na protihľej strane plytkej dolinky a na mapách je bezmenná. Pri hľadaní nám však pomôže, ak sa zahráme na geológov. Na vrchole správneho Putikového vršku vidno plytkú jamu po niekdajšom sopečnom kráteri a vrcholová časť je priam obsypaná zvláštnym, zväčša oblým kamením, ktoré vzniklo počas sopečnej erupcie ako tzv. lávové bomby. V priereze tmavosivého oblíka vidno podobné vrstvenie ako má napr. cibula.

Záverečné sopečné udalosti v našej geologickej histórii sa udiali v doline Hrona. Bazaltový vulkán

sa aktivizoval na priesečníku tektonických zlomov, ktoré svojou aktivitou umožnili prienik zásaditej lávy bazaltového typu na povrch. Jedna zlomová línia sleduje dolinu Hrona a druhá vedie Chváľenskou dolinou dovnútra pohoria. Bazaltová magma pochádza z väčších hĺbok zemskej kôry, a preto je horúcejšia. Keď sa dostane na zemský povrch, stáva sa z nej láva. Tým, že pomalšie tuhne, tečie rýchlejšie a lávové prúdy sa dokážu dostať ďalej od sopečného krátera. V našom prípade prúdy bazaltovej lávy nemali kam odtekať a mohli iba zaplniť malú Novobanskú kotlinu. Najdlhšie lávové prúdy dotiekli až na nivu Hrona a zahatením jeho koryta sa v doline vytvorilo dočasné jazero. Časom si rieka našla cestu cez túto prírodnú prekážku a jazero zmizlo. Prehlbovaním doliny sa sedimenty jazera spolu s riečnymi uloženinami dostali do pozície riečnej terasy. Prítomnosť týchto uloženín v podloží lávy pomohla zistiť, kedy bol Putikov vršok aktívnou sopkou.

Rozličné metódy datovania hornín sú výborným nástrojom, ktorý vedcom umožňuje nazrieť do

Putikov vršok

